

TEORIA FAZELOR FILOSOFIEI ȘI RAPORTURILE EI CU TEORIA STAGIILOR EVOLUȚIEI SPIRITULUI UMAN

ION TĂNĂSESCU

Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române

Brentano's theory of the four phases of philosophy and Comte's view of the three states of human thought. The study analyzes in comparative terms Franz Brentano's theory of the four phases of philosophy and its relationship to Auguste Comte's view of the three main states of human thought both in genetic and in content-related regard. From the first point of view it argues that Brentano designs his theory independently from Comte. From the second viewpoint it provides a complex, many-layered picture of the relations between the two thinkers.

Keywords: history of philosophy, periodization of history, theory of development of philosophical thinking, Brentano, Comte.

Într-un studiu publicat într-un număr anterior al *Revistei de filosofie* am afirmat că Franz Brentano și-a elaborat teoria celor patru faze ale filosofiei sub influența teoriei stadiilor evoluției gândirii a lui Auguste Comte¹. În cele ce urmează, îmi propun să nuanțez această teză introducând în discuție două criterii de evaluare a raportului dintre cele două teorii: criteriul genezei și criteriul conținutului lor. În raport cu acest scop, întrebările care îmi vor ghida analiza sunt următoarele: care este raportul dintre teoria lui Brentano a celor patru faze și legea lui Comte a celor trei stadii? Reprezintă teoria lui Brentano o excepție de la legea lui Comte? Este ea un caz special al acesteia? Sau, dimpotrivă, legea lui Comte poate fi interpretată drept o parte a teoriei lui Brentano, care, la rândul ei, poate fi considerată ca o completare sau o dezvoltare ulterioară a legii lui Comte într-un domeniu căruia acesta i-a acordat puțină atenție? Sau este vorba, totuși, despre două teorii diferite care au fost elaborate independent una de cealaltă și care au fost puse în legătură de către Brentano doar pentru a scoate în evidență anumite corespondențe dintre doctrina lui și teoria lui Comte?

Scopul analizei comparative întreprinse mai jos este acela de a arăta că, în ceea ce privește geneza ei, teoria fazelor filosofiei a fost elaborată de Brentano independent de Comte. În ceea ce privește însă considerațiile lui generale asupra dezvoltării istorice a filosofiei, așa cum apar ele într-o serie de texte consacrate

¹ Tănăsescu (2015); nu mai expun încă o aici dată conținutul celor două teorii, ci reiau numai ideile necesare pentru expunerea de față.

teoriei fazelor din jurul anului 1870, ele arată clar că, din punct de vedere al conținutului, Brentano a fost intens preocupat de clarificarea raporturilor dintre concepția lui și cea a lui Comte.

În ceea ce privește geneza teoriei celor patru faze ale filosofiei, trebuie pornit de la observația că această teorie s-a dovedit extrem de importantă pentru orientarea intelectuală a tânărului Brentano întrucât datorită ei el s-a eliberat de îndoilele profunde care îl măcinau în jurul anului 1860 în legătură cu rostul filosofiei. Relatările lui Carl Stumpf în această privință ne permit să considerăm că una dintre cauzele principale ale acestor îndoieli consta în dificultatea de a înțelege motivele pentru care filosofia lui Schelling și Hegel și, în genere, filosofia idealismului german se bucurase inițial de o primire extrem de entuziastă din partea publicului, pentru ca mai apoi entuziasmul să se transforme în respingerea hotărâtă a acestui stil de gândire². Strâns legată de această ultimă problemă era pentru Brentano chestiunea modului în care putea fi încadrată această orientare filosofică în cadrul dezvoltării filosofice generale. După cum am sugerat deja mai sus, soluția lui Brentano a constat în considerarea filosofiei lui Kant și a idealismului german ca fiind ultimul stadiu de declin al filosofiei în epoca modernă. Din punctul de vedere al genezei ei, teoria fazelor a lui Brentano nu are, așadar, nimic de a face cu teoria stadiilor a lui Comte pentru că a fost elaborată independent de ea³.

În ceea ce privește conținutul celor două teorii, trimiterile repetate ale lui Brentano la Comte din mai multe texte din perioadele sale würzburgheză și vieneză arată în mod clar⁴ că pentru el a fost important să determine mai precis raporturile dintre teoria lui și legea lui Comte și să scoată în evidență anumite concordanțe dintre ele. Motivele demersului său sunt atât de ordin general, cât și particular.

Motivele generale sunt următoarele: filosofia pozitivă a lui Comte constituia pentru Brentano paradigma unei filosofii bazate pe „observație și rațiune” și inspirată de știința naturii, al cărei caracter empiric, anti-speculativ Brentano îl aproba din plin (Cours I, 9; AC, 99 și urm.; GPhN, 248). Mai mult decât atât, ambii gânditori au fost inspirați de metodele științei naturii, întrucât ambii și-au elaborat teoriile

² A se vedea *in extenso* în legătură cu aceasta Werle (1989), 60–71 și sursele citate în acest loc. Pe de altă parte, Mezei și Smith susțin că teoria lui Brentano a celor patru faze se află sub influența lui Comte (Mezei și Smith (1998), 12). Dacă însă Brentano își formulase deja teoria fazelor în jurul anului 1860 și a început să fie interesat de filosofia lui Comte abia mai târziu, după lectura traducerii în limba franceză din 1868 a cărții lui J. St. Mill, *Auguste Comte și pozitivismul* (1865), atunci posibila influența a lui Comte asupra lui trebuie căutată în alt punct decât în cel al genezei teoriei fazelor (v. în legătură cu aceasta Stumpf (1919), 89 și urm.; Werle, *op. cit.*, 61 și urm.). După cum voi arăta mai jos, Brentano pune totuși accent pe anumite corespondențe dintre teoria sa și a lui Comte.

³ Mezei și Smith trimit la faptul că pentru anumiți autori, pentru Windelband de pildă, teoria lui Brentano a părut atât de deplasată încât nici nu au mai simțit nevoia să își justifice afirmația că este un „eșec total”. Tot cei doi autori afirmă, pe bună dreptate, că a fost o trăsătură a gândirii lui Brentano aceea de a propune idei provocatoare, fără să se preocupe însă de soluționarea dificultăților inerente lor. Din punctul lor de vedere, acesta constituie unul dintre motivele pentru care Brentano a lăsat nepublicate în timpul vieții scrieri care erau de fapt terminate (Mezei și Smith, *op. cit.*, p. 23–24).

⁴ Este vorba despre textul „Filosofia istoriei filosofiei” („Philosophie der Geschichte der Philosophie”) (circa 1878; GPhN; 77–80; v. și AC, 131 și urm.).

asupra dezvoltării istorice a cunoșterii științifice (Comte) și filosofiei (Brentano) pe cale inductivă și generalizând anumite fapte istorice în legi mai cuprinzătoare (Ps I, 104).

În ceea ce-l privește pe Brentano, el analizează istoria filosofiei precum un om de știință: enumeră faptele istorice de explicat (faza ascendentă și cele trei stadii descendente ale fiecărei epoci, precum și principalii lor reprezentanți), le numește „fenomene”, stabilește caracteristicile lor esențiale, consideră, de pildă, că dominația interesului teoretic și „metoda conformă naturii” obiectului de cercetat constituie note distinctive fundamentale ale fiecărei faze ascendente; el nu tratează separat fenomenele, ci este preocupat de înțelegerea „corelațiilor esențiale ale evenimentelor” din fiecare epocă istorică⁵ și caută „temeiurile generale ale fenomenelor”, „cauzele înfloririi și ale declinului”⁶. Textele citate arată clar că Brentano lucrează în acea perioadă cu un concept al științei care fusese preluat de la Comte și de la empirismul anglo-saxon (J. St. Mill, Bain) și care urmărea să stabilească legile succesiunii fenomenelor, având, așadar, trăsături predominant genetice (Ps I, 17 și urm., 62 și urm.). Astfel, Brentano arată că știe să lucreze ca un filosof pozitiv, care explică fenomenele prin subordonarea lor sub legi generale⁷. Însă următorul pas explicativ în sensul lui Comte, și anume reducerea regularităților generale la legi ultime, generale, respectiv la legea celor trei stadii a lui Comte, lipsește la Brentano, deoarece, așa cum voi arăta mai jos, o singură fază din teoria brentaniană prezintă analogii cu teoria comtiană.

Argumentele specifice sunt următoarele: legea lui Comte este valabilă pentru dezvoltarea tuturor domeniilor spiritului, prin urmare și pentru filosofie și istoria ei (Cours I, 8). Din acest punct de vedere, se poate spune că este vorba despre o lege ultimă a dezvoltării istorice a spiritului, care nu mai poate fi redusă la o altă lege și mai generală. Pe de altă parte, teoria lui Brentano are doar o aplicabilitate restrânsă, deoarece este valabilă exclusiv pentru istoria filosofiei⁸. În această privință, ea este general valabilă deoarece poate explica apariția și declinul oricărei noi faze istorice. Însă, din cauza aplicabilității restrânse, valabile doar pentru filosofie, este vorba, în cele din urmă, doar despre o lege specială. În acest context, se ridică întrebarea dacă cele două teorii se află una față de cealaltă în raportul descris de Comte în *Cursul* său ca fiind unul dintre sensurile termenului „explicație”, și anume reducerea unei

⁵ Aceste corelații sunt considerate în AC ca „legi fixe” sau ca „raporturi neschimbătoare ale succesiunii și asemănării” (AC, 105).

⁶ GPhN, 77 și urm., 248, 326; AC, 105; Cours I, 9; definirea psihologiei empirice ca știință urmează același model, ea studiind „caracteristicile” și „legile coexistenței și succesiunii fenomenelor psihice” (Ps I, 8, 17).

⁷ Brentano își înțelege legea celor patru faze ca pe o lege verificabilă empiric, care subordonează succesiunea fenomenelor istorice și filosofice „faptelor mai generale” (GPhN, 77–80, 95, 326). Însă această lege amenință să simplifice excesiv diversitatea istorică. Din acest motiv, unii interpreți au apreciat-o mai degrabă ca pe un tip ideal (*Idealtypus*) (v. Werle, *op. cit.*, 86–95 și, urmându-l, Mezei și Smith, *op. cit.*, 23–35); v. în ceea ce privește conceptul de tip ideal Weber (1922), 189–214 și Girdt (1976), 47 și urm.).

⁸ În unele texte, Brentano extinde teoria și asupra istoriei artelor frumoase, care este și ea în egală măsură caracterizată de faze ale declinului (GPhN, 1; GGPh, 23; VPhPh, 7).

legi mai puțin generale, legea fazelor, la o lege mai generală, ultimă, legea stagiilor (Cours I, 10, 16). Dacă lucrurile ar sta așa, atunci teoria lui Brentano a celor patru faze ar fi un caz special al legii lui Comte și ne-am afla în fața unui exemplu asemănător celebrului exemplu din științele naturii, și anume reducerii legilor lui Kepler la legile lui Newton ale gravitației (Cours I, 10, 16, 46; AC, 105; J. St. Mill, (1868), 542).

Pentru a răspunde la această întrebare, voi porni de la faptul că atât Comte, cât și Brentano și-au descoperit legile în una și aceeași manieră inductivă, dar în contextul unor realități și raporturi istorice diferite. Legea lui Comte se referă la istoria științelor pozitive fundamentale, teoria brentaniană a fazelor, dimpotrivă, la istoria filosofiei. Este vorba despre două tipologii istorice caracterizate de tendințe de dezvoltare diferite: științele pozitive se aflau încă din secolul al XVII-lea într-o mișcare ascendentă generală constantă în cadrul căreia explicarea pozitivă a fenomenelor s-a impus treptat în toate domeniile (Cours I, 20, 43; GPhN, 103). Pe de altă parte, istoria filosofiei prezintă o mișcare ciclică. Chiar dacă Comte concede că o știință pozitivă încă mai conține elemente din etapele sale prealabile, teologică și metafizică (Cours I, 11, 48), lui îi este complet străină ideea că o știință pozitivă fundamentală și-ar putea cumva pierde statutul pozitiv pentru a recădea într-o fază teologică sau metafizică⁹. Stadiul pozitiv al cunoașterii, în cuprinsul căruia fenomenele sunt explicate prin intermediul legilor, iar nu prin recurs la entități supranaturale sau abstracte, nu este *reversibil*. Mai mult decât atât, dezvoltarea științelor pozitive nu are un parcurs ciclic. Într-un cuvânt, evoluția diferită a științelor pozitive fundamentale și a istoriei filosofiei este un argument puternic împotriva tezei conform căreia teoria lui Brentano a istoriei filosofiei ar fi un caz special al legii lui Comte.

În ceea ce-l privește pe Brentano, el susține că filosofia nu face parte dintre științele pozitive, chiar dacă o consideră o știință inductivă (GPhN, 10). Pe lângă știința pozitivă, există „anumite științe” (filosofia) a căror dezvoltare este întreruptă în mod repetat și în mai mare măsură decât în alte științe de perioade de declin (AC, 131). Brentano se ocupă în mai multe texte cu întrebarea de ce legea lui Comte a celor trei stadii nu poate fi pur și simplu transpusă în filosofie. Textele lui sugerează că există pentru aceasta atât motive obiective, cât și subiective. Motivele obiective țin de evoluția ciclică a filosofiei. Motivele subiective, psihologice, constau în primul rând în aceea că Comte nu „a acordat atenție decât liniei ascendente a dezvoltării, nu însă și declinului care întrerupe temporar progresul anumitor științe” (AC, 131)¹⁰. În plus, Brentano semnaleză că gânditorul francez nu cunoștea suficient cele două științe filosofice fundamentale (metafizica și psihologia) și nici istoria lor (AC, 126 și urm., 133; GPhN, 263). În ceea ce privește istoria metafizicii, Brentano accentuează în repetate rânduri că modul în care înțelege Comte această disciplină deviază

⁹ Comte și Brentano sunt de acord asupra faptului că există faze de stagnare: „În timp ce în celelalte științe se manifestă aproape permanent un progres constant, în măsură când mai mare, când mai mică, și care, în cel mai rău caz, este întrerupt de o perioadă de stagnare completă, istoria filosofiei prezintă perioade ale celui mai evident declin.” (GGPh, 2).

¹⁰ Însă ideea de declin nu îi este în niciun caz străină lui Comte, deoarece formele de explicare teologice și metafizice dispar și sunt înlăturate în cursul dezvoltării istorice a științelor (Cours I, 42).

considerabil de la concepția ei tradițională. Pentru Comte, nu este vorba despre „cea mai generală știință a ființei ca ființă”, pe care Aristotel o numește și teologie și care caută „primele temeuri ale lucrurilor”, ci despre explicarea fenomenelor prin intermediul entităților abstracte (GPhN, 263). Strâns legată de acest aspect este și ideea conform căreia teismul, susținut de Brentano, nu este compatibil cu cercetarea pozitivă.¹¹

Însă Brentano nu exclude prin aceasta posibilitatea de a aplica teoria comtiană în domeniul istoriei filosofiei. El nu dorește nici să trezească impresia că teoria lui nu este compatibilă cu legea lui Comte. Dimpotrivă, pentru el este important să accentueze concordanța dintre cele două teorii (GPhN, 104). De aceea, el caută o interpretare ce i-ar permite să aplice legea lui Comte derulării ciclice a filosofiei. Soluția lui constă în limitarea legii lui Comte a celor trei stadii doar la faza ascendentă a epocilor filosofice. Perioadele de declin au fost neglijate de către Comte și de aceea ele lipsesc din teoria stagiilor. Pretenția de valabilitate universală a legii lui Comte pare să se lovească aici de o limită. Din acest motiv, se poate spune că teoria lui Brentano a celor patru faze completează legea lui Comte în măsura în care explică acele fenomene filosofice, și anume fazele de declin, care la Comte sunt puse în paranteză. Din acest motiv, Brentano este consecvent atunci când afirmă că și-a elaborat teoria pentru a explica fazele de declin ale istoriei filosofiei: 23. „Vedem, de asemenea, că nu [există] niciun conflict cu legea celor patru stadii de care am vorbit mai înainte. Aceea (legea lui Comte, I. T.) [se referă] la dezvoltarea ascendentă, aceasta are în vedere preponderent perioadele, din păcate mult mai extinse, de declin (Aceasta rezolvă chiar dificultățile și enigmele specifice realizării celeilalte [legi].)”¹² (GPhN, 104).

Brentano apără teza privitoare la aplicabilitatea limitată a legii lui Comte a celor trei stadii în domeniul filosofiei mai cu seamă în studiul din anul 1869. Aici, el

¹¹ AC, 120 și urm. Atât în studiul despre Comte, cât și în Ms. 48 care conține introducerea la prelegerile de istorie a filosofiei, Brentano încearcă să demonstreze că maniera pozitivă de cercetare a la Comte poate fi reconciliată cu teismul. Argumente lui sunt următoarele: (1) cercetarea pozitivă nu susține că fenomenele și lumea nu au nicio cauză primă, ci doar că noi nu avem nicio cunoaștere a esenței acestei cauze și nu știm cum acționează ea (AC, 119 și urm.; GPhN, 257). Sub acest aspect, filosofia pozitivă se aseamănă cu *theologia negativa* care pornește de asemenea de la faptul că Dumnezeu nu poate fi determinat decât în mod negativ (AC, 120; v. și AthW, 854, 858 și urm., 862). (2) Faptul că prima cauză a lumii este gândită în concordanță cu voința noastră nu constituie un argument împotriva ei, deoarece analogiile nu trebuie excluse din capul locului (AC, 120 și urm.; GPhN, 258 și urm.); (3) Asumpția unei cauze prime a lumii este compatibilă atât cu existența „cauzelor secundare și a legilor lor”, cât și cu teza „unei ordini naturale a lucrurilor”, deoarece ea activează în mod rațional (AC, 122 și urm.; GPhN, 259 și urm.). În acest context merită remarcat că Brentano, urmându-l pe J. St. Mill, trimite la faptul că în lucrarea târzie a lui Comte, *Système de politique positive*, acesta consideră existența lui Dumnezeu ca fiind „probabilă”, deoarece astfel „ordinea lumii poate fi mai bine înțeleasă”. (GPhN, 260; v. și observația lui Hedwig în legătură cu aceasta și AC, 123).

¹² Aceasta corespunde ipotezei referitoare la geneza teoriei sale, care, printre altele, și-a propus să răspundă la întrebarea cum se poate explica schimbarea radicală a acceptării entuziaste a idealismului german în respingerea lui totală. În cazul în care nu este precizat în mod explicit, adaosurile din paranteze drepte aparțin editorului german al volumului, lui K. Hedwig.

arată că teoria lui Comte se poate aplica la faza ascendentă a filosofiei grecești și identifică în cadrul acesteia toate fazele distinse de Comte: Thales, Anaximandru, Anaximene și Heraclit erau hilozoști, Empedocle era politeist, Anaxagoras era monoteist – hilozoiismul, politeismul și monoteismul sunt etapele principale ale stadiului teologic la Comte. Chiar dacă Aristotel „nu s-a eliberat încă în mod complet în multe dintre tezele lui de orice concepție metafizică, de pildă, în teza potenței și a actului, a substanței și accidentului ș.a.m.d.”, Brentano crede totuși că „în acord cu caracteristica lui fundamentală [...] el este deja cercetător pozitiv” (AC, 132).

În ceea ce privește celelalte două epoci istorice (Evul Mediu și modernitatea), Brentano se limitează doar să atribuie caracter pozitiv fazei ascendente, fără a aborda totuși întrebarea privitoare la cum anume ar putea fi ordonați gânditorii acestor epoci în stadiile distinse de către Comte (idem). În textul „Despre legea dezvoltării istorice”, el reia apoi încă o dată soluția din studiul despre Comte și adaugă că, deși în una și aceeași epocă pot fi prezente toate cele trei stadii, doar unul dintre ele este predominant: „Această lege ar putea deveni, așadar, principiu al diviziunii numai pentru epocile ascendente separate. Dar, în caracterul ei deplin, niciuna dintre [aceste epoci] considerate individual nu prezintă complet cele trei stadii.

26. Totuși, într-un anumit mod se poate spune că Antichitatea corespunde primului stadiu, Evul Mediu celui de al doilea și epoca modernă celui de al treilea, și anume în măsura în care dezvoltările principale ale caracterului respectiv se manifestă conform celei mai mare părți a lor într-o perioadă sau alta. Însă [aceasta poate fi susținută] numai dacă nu excludem complet [celelalte caractere, I.T.]¹³. În special elementul pozitiv nu [a] reușit să se impună în cea de a treia [epocă], (care are o perioadă de ascensiune foarte scurtă). Cea de a patra [epocă] va trebui să completeze în această privință” (GPhN, 105)¹⁴.

Dacă interpretăm acest text din perspectiva interogației schițate mai sus, se poate spune că legea lui Comte poate fi considerată în continuare valabilă pentru toate domeniile gândirii umane, deoarece – chiar dacă în mod limitat – ea este valabilă și pentru istoria filosofiei în ceea ce privește fazele ascendente ale acesteia. Aplicarea ei rămâne totuși restrânsă, deoarece valabilitatea ei nu se extinde și asupra perioadelor de declin¹⁵.

Poate fi însă considerată în aceste condiții teoria lui Brentano drept o completare sau dezvoltare suplimentară a doctrinei lui Comte? Cu toate că din observațiile lui Brentano este evident că el pune mare valoare pe integrarea teoriei lui în cadrul

¹³ Diversitatea stadiilor în faza ascendentă a filosofiei grecești este asemănătoare diversității anumitor perioade ale istoriei științelor fundamentale, în care coexistă elemente specifice tuturor stadiilor (Cours I, 11, 48).

¹⁴ GPhN, 105. Într-un text scris opt ani mai târziu, „Filosofia istoriei filosofiei”, Brentano susține aceeași teză: „6. Momentele esențiale care trebuie luate în considerare în înțelegerea istoriei filosofiei sunt [...]: 1) Legea celor patru stadii care pot fi distinse în mod uniform în fiecare mare perioadă a istoriei filosofiei. 2) Legea celor trei faze ale dezvoltării ascendente care a fost descoperită pentru filosofie într-un mod analog științelor generale, fondate pe experiență” (GPhN, 79).

¹⁵ Hedwig atrage în mod corect atenția asupra faptului că unul dintre motivele pentru care Brentano se raportează rezervat la legea lui Comte este acela că ea nu este suficientă pentru a explica perioadele de declin și de tranziție din istoria filosofiei (Hedwig (1987), XXXIV).

legii lui Comte a celor trei stadii, este, totuși, dificil să oferim un răspuns afirmativ la această întrebare. Motivul este acela că este dificil să considerăm legea lui Comte ca pe un fundament teoretic suficient al teoriei brentaniene a fazelor: de o parte, aceasta din urmă explică fenomene specifice unui domeniu care a fost luat puțin în considerare de Comte, istoria filosofiei; pe de altă parte, chiar în cadrul acestui domeniu, Brentano este preocupat de aspecte, iarăși neabordate de Comte, nici măcar în privința științelor pozitive fundamentale, anume de fenomenele de declin. De aceea cred că Brentano își elaborează un concept propriu pentru explicarea istoriei filosofiei, inclusiv pentru explicarea faptelor istorice ale perioadei ascendente independent de Comte. Chiar dacă acest concept poate fi tradus în limbajul lui Comte, el nu se bazează pe ideea că fenomenele în faza ascendentă a filosofiei, singura valorificată de Comte, după Brentano, sunt explicate „pozitiv” sau prin intermediul legilor, ci pe aceea că în această fază domină „interesul teoretic” și o „metodă conformă naturii” (VPhPh, 8). Faptul că perioada ascendentă poate fi evaluată și din perspectiva lui Comte nu înseamnă, așadar, că legea lui Comte ar fi fost decisivă pentru elaborarea teoriei lui Brentano. Din acest motiv, consider teoria lui Brentano a celor patru faze ca pe o teorie independentă de teoria stagiilor a lui Comte, una care acoperă un domeniu al spiritului caracterizat de o altă dinamică a dezvoltării decât științele pozitive.

Privitor la elementele comune ale celor două teorii, se mai poate adăuga că ambele se sprijină pe legi care încearcă să explice succesiunea dezvoltărilor istorice și care lucrează cu ideea de stadii. Cu toate acestea, nu trebuie uitată diferența principală dintre ele, care se referă la structurile de dezvoltare diferite. Dacă vom compara procesele, se poate spune că structurile însele și interesele teoretice specifice lor, al științelor pozitive și al filosofiei, sunt independente unele față de altele și că reușita spiritului pozitiv în științele pozitive fundamentale nu a putut împiedica declinul filosofiei moderne. Privind lucrurile invers, din perspectiva raportului dintre istoria filosofiei și științele pozitive, se poate spune în schimb că idealismul german nu a văzut nicio problemă în integrarea descoperirilor științifice ale modernității în propriile sisteme¹⁶. Pornind de la remarcile lui Brentano asupra rolului jucat de interesul teoretic în faza ascendentă a filosofiei și a diminuării acestuia în favoarea interesului practic în primele faze de declin, se poate spune că interesul teoretic al științelor fundamentale în epoca pozitivă nu pare atins de declinul interesului teoretic filosofic survenit în aceeași epocă, fapt ce poate fi interpretat ca semn al independenței primului față de cel de-al doilea (VPhPh, 8; Cours I, 50 și urm.). Pe lângă acestea, ar mai fi de notat că Brentano face apel la legea lui Comte a celor trei stadii doar în textele care se ocupă în mod general cu legile istoriei filosofiei. Însă în prelegerile de istoria filosofiei, el nu face apel la Comte, ci doar la legea celor patru faze¹⁷.

¹⁶ V. „Deducția” și „construcția materiei” în *Sistemul idealismului transcendent* al lui Schelling (Schelling (1979), 105 și urm.); v., de asemenea, Brentano: „Über Schellings Philosophie”, în: ZPh, 103–132 și GPhN, 63–66.

¹⁷ În prelegerea despre filosofia medievală, Brentano se referă marginal la Comte (GMPh, 2). În prelegerea despre filosofia modernă, Comte nu este menționat (GPhN, 1–76). În ceea ce privește cursul despre filosofia greacă, editoarea nu a inclus și pasajele despre Comte considerând că ele mai degrabă induc în eroare decât ajută (GGPh, 357).

În final, pentru a da seama de complexitatea raporturilor dintre cele două teorii, trebuie adăugat că în 1870 Brentano s-a gândit să corecteze legea lui Comte, luând în calcul o întemeiere a ei pe istoria filosofiei, mai degrabă decât pe istoria științelor pozitive: „3) Rezerve din cauza întemeierii. Mai degrabă tradiția este soluția. Trimitere la filosofii Fichte, Schelling, Hegel”¹⁸. Cred însă că intenția lui este irealizabilă tocmai întrucât legea lui Comte nu presupune o evoluție ciclică, ci una liniar-progresivă a istoriei științelor pozitive¹⁹.

REFERINȚE

Prescurtări

- AC Brentano, (1869). *Auguste Comte und die positive Philosophie. Erster Artikel. Einleitung. Natur der positiven Wissenschaft* („Chilianeum. Blätter für kath. Wissenschaft, Kunst und Leben”. Neue Folge II. Band. 1869). In Brentano, (1926). *Die vier Phasen der Philosophie*. Hrsg. Kraus, O. Leipzig: Meiner, 99–133.
- AthW Brentano, (1873). *Der Atheismus und die Wissenschaft*. In „Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland” 1873, 72, 852-872, 917–929.
- GGPh Brentano, (1963). *Geschichte der griechischen Philosophie*. Hrsg. Mayer-Hillebrand, și urm. Bern: Franke.
- GMPH Brentano, (1980). *Geschichte der mittelalterlichen Philosophie im christlichen Abendland*. Hrsg. Hedwig, K. Hamburg: Meiner.
- GPhN Brentano, și urm. (1987). *Geschichte der Philosophie der Neuzeit*. Hrsg. Hedwig, K. Hamburg: Meiner.
- Ps I Brentano, (1874). *Psychologie vom empirischen Standpunkt*. Nachdruck Bd. 1. Hrsg. Kraus, O. Hamburg: Meiner, 1973.
- VPhPh Brentano, (1895). Die vier Phasen der Philosophie und ihr augenblicklicher Stand. In Brentano, (1926). *Die vier Phasen der Philosophie*. Hrsg. Kraus, O. Leipzig: Meiner, 3–32.
- ZPh Brentano, (1929). *Über die Zukunft der Philosophie*. Hrsg. Kraus, O. Leipzig: Meiner.
- Cours I Comte, A. (1830). *Cours de philosophie positive*, tome premier. Paris: Bachelier.

Literatură secundară

- Girndt, H. (1976). „Idealtypus”. In Ritter, J. und Grüder (Hrsg.). *Historisches Wörterbuch der Philosophie*. Bd. 4, I-K. Basel/Stuttgart: Schwabe&CO, 47 și urm.
- Hedwig, K. (1987). Vorwort. In Brentano, (1987). *Geschichte der Philosophie der Neuzeit*. Hrsg. Hedwig, K. Hamburg: Meiner, IX–XXXIX.

¹⁸ GPhN, 362. Comte își înțelege legea și în analogie cu fazele dezvoltării psihologice: în copilărie, se procedează teologic, în tinerețe, metafizic, iar la vârsta maturității, pozitiv (Cours I, 8 și urm.; AC, 106).

¹⁹ Textul publicat aici reprezintă o parte a textului meu „Die Phasentheorie. Franz Brentano und Auguste Comte”, în *Der frühe Brentano* (hrsg. W. Baumgartner, K. Hedwig), număr special al „Brentano Studien” 15/1 (2017), Dettelbach, J.H. Röhl Verlag, 2017, p. 329–360. Traducerea a fost realizată de dr. Alexandru Bejinariu în cadrul proiectului PN-III-P4-ID-PCE-2016-0473, PNCDI III, finanțat de CNCS - UEFISCDI. Versiunea publicată aici este rezultatul unei revizui a textului tradus care, în multe locuri, a dobândit caracterul unei rescrieri mai clare și mai detaliate a ideilor conținute în originalul german.

- Mezei, B. M. und Smith, B. (1998). *The Four Phases of Philosophy. With an Appendix: The Four Phases of Philosophy and Its Current State by Franz Brentano*. Amsterdam: Rodopi.
- Mill, J. St. (1865), *Auguste Comte and Positivism*. London: Kegan Paul, 1891.
- Mill, J. St. (1868). *System der deduktiven und induktiven Logik. Eine Darlegung der Principien wissenschaftlicher Forschung, insbesondere der Naturforschung*. Bd. 1. Übersetzt von Schiel, J. Braunschweig: Friedrich Vieweg. <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Mill,+John+Stuart/System+der+deduktiven+und+induktiven+Logik>
- Schelling, și urm. W. J. (1800). *System des transzendentalen Idealismus*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam, 1979.
- Stumpf, C. (1919). „Erinnerungen an Franz Brentano”. In Kraus, O. (Hrsg.), *Franz Brentano. Zur Kenntnis seines Lebens und seiner Lehre*. München: Beck, 87–149.
- Tănăsescu, I. *Teoria brentaniană a celor patru faze ale filosofiei*, „Revista de filosofie”, 2015, LXII, 6, 719–726.
- Weber, M. (1922). *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr.
- Werle, J. (1989). *Franz Brentano und die Zukunft der Philosophie. Studien zur Wissenschaftsgeschichte und Wissenschaftssystematik im 19. Jahrhundert*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.